

of the Ukrainian nation, the presentation of the historical and contemporary section of Ukrainian-Turkish literary relations, the implementation of the translation analysis of the Turkish-language "Kobzar" determine the task of intelligence.

Among the modest list of Ukrainian artistic works represented in Turkish, the works of the father of the Ukrainian nation Taras Shevchenko and first of all the "Testament" are taken up by the first place. Today, there are several translations of the "Testament" in Turkish (1927, 1968, 1971, 2009). In 2009, Shevchenko's works sounded in Turkish in a wider format thanks to the translation of Tudor Arnout from the part of "Kobzar," as well as the poems "The Caucasus" translated by Omer Dermendzh. Due to the fact that the heritage of the Ukrainian nation, Taras'es word, finally became a part of Turkish culture, it revealed to the Turks the artistic thinking and consciousness of the author.

The article states that the acquaintance of Turkish society with the figure of Taras Shevchenko is only gaining momentum, the creativity of the Great Kobzar is perceived in Turkey as a component of the spiritual nature of the Ukrainian people, there is a gradual disclosure of the phenomenon of the Great Kobzar, it is emphasized on the meaning of Shevchenko's poet, while the importance for Ukraine is completely ignored. and the world of Shevchenko-artist.

Key words: Taras Shevchenko, Turkish cultural space, translation, reception, dialogue.

УДК 821.161.2 "1964"Шевченко Тарас

О. Романенко, д-р філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
ukrlit@bigmir.net

ІДЕОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ЖУРНАЛІ "ПЕРЕЦЬ" 1964 РОКУ

На матеріалі п'ятого номеру журналу "Перець" за 1964 р. аналізуються особливості реценції та інтерпретації творчості Тараса Шевченка в Україні за радянської доби. Цей номер був присвячений 150-річчю з дня народження поета. Творчість Тараса Шевченка стала наскрізною темою для цього випуску журналу "Перець". У статті карикатури, гуморески, спогади про Шевченка, ліричні усмішки, народні перекази та гумористичні вірші систематизовано і класифіковано, а також визначено домінантні теми і питання, які проілюстровані цитатами із творів Шевченка. Основну увагу зосереджено на дослідженні особливостей використання цитат із поезії Шевченка у незвичному контексті – як підписи під політичною чи соціально-побутовою сатирою. З погляду семіотики проаналізовано трансформацію художніх ідей, запозичених із поезій Шевченка.

Проаналізовано, як формувалися домінантні теми в інтерпретації Шевченка, як акцент на соціальній чи політичній тематиці змінював сприйняття його творчості. Доведено, що цей номер журналу "Перець" цілком відповідає офіційним документами епохи, в яких тодішні керівні органи України прописували, які акценти під час інтерпретації або рецепції творчості Шевченка розставляти. Це суперечить формату святкування ювілею Шевченка, якого прагнула молодь в 1964 р. Суперечності між офіційною та неофіційною рецепцією творчості та біографії Тараса Шевченка засвідчують існування іконічного риторичного образу Кобзаря у семіотичному просторі української культури радянських часів.

Ключові слова: Тарас Шевченко, журнал "Перець", рецепція, інтерпретація, семіотика, риторика, карикатура, політична сатира, соціально-побутова сатира.

Українська шевченкіана та дослідження, пов'язані з вивченням рецепції творчості Кобзаря, не так давно звернула увагу на трансформації образу Тараса Шевченка у візуальних мистецтвах, радянській пропаганді, кітчі та масовій культурі. Є кілька наукових студій, які досить ґрунтовно аналізують риторичну динаміку формування та руйнування канонічних інтерпретацій шевченкового слова чи біографії. Серед них можна виокремити дослідження Г. Грабовича [15, 219–278], М. Назаренка [30] як такі, які орієнтовані на осмислення шляхів формування міфу про Т. Шевченка, уявлень про його біографію та творчість у свідомості українців. Вивчення важливих етапів та процесів створення міфу про Кобзаря засвідчує важливість аналізу підготовки та проведення ювілейних заходів, пов'язаних із вшануванням пам'яті про поета. Адже саме в межах таких заходів створювалися ті дискурси, які закріплювалися в масовій свідомості українців, формувалися і озвучувалися тези, ідеї, метафори, що розгортаються у семіотичному просторі української шевченкіани. Аналіз святкового п'ятого номеру журналу "Перець", який вийшов друком у березні 1964 р., може доповнити вивчення процесів міфотворення довкола Шевченка у так званій радянській шевченкіані.

Насправді шевченківських номерів "Перця" два. Видання 1961 р. вміщувало розворот, присвячений вшануванню роковин з дня смерті поета, а також обкладинку – із портретом Кобзаря. Однак номер 1964 р. – повністю шевченківський. Обидва числа "Перця", як і підхід до представлення життя, діяльності і творчості Шевчен-

ка, його сприйняття сучасниками є показовим явищем у формуванні ставлення до шевченкового слова та його життєвого шляху, а також моделювання образу Шевченка у масовій свідомості.

Матеріали, присвячені Шевченку та опубліковані у журналі "Перець" за 1964 р., можна класифікувати так:

- карикатури, в яких використовуються цитати з поезії Кобзаря;
- сюжет його творів як зразок, який імітується у фейлетоні чи сатиричній замітці;
- гумористично-сатиричні дописи, усмішки, народні перекази про Шевченка, спогади, в яких розповідається про вшанування пам'яті Кобзаря.

Та ця класифікація не пояснює: як трансформується образ Шевченка та сприйняття його творчості? які наслідки можуть мати ці трансформації? які стереотипи підтримують ці візуальні та словесні образи, витворені на основі шевченкового слова? Ці питання – тільки окремі кроки у з'ясуванні ширшої мети – вивчення концептуальних особливостей специфічного поєднання візуальної шевченкіани та популяризації творчості Кобзаря, динаміку розгортання інтерпретаційних моделей його життя і творчості – загалом та в ідеологічних координатах ХХ ст.

Наш предмет – далеко не всі ідеологічні трансформації Шевченкового слова і образу в ідеологічних парадигмах радянської доби, поза увагою залишається плакатна шевченкіана, візуальні образи на сторінках преси в 1930–1980-х роках. Власне, і мистецтвознавчий аспект не буде предметом розмірковувань у цьому дослідженні, головна увага якого – ідеологічні трансформації образу Кобзаря на сторінках журналу "Перець".

1964 рік – знаковий у ювілейній шевченкіані. Святкування 150-річчя з дня народження Кобзаря мало охопити всі сфери культурного життя України, про що свідчать нормативні документи, які з'явилися за два роки до цієї дати. Так, міністр культури Української РСР видає наказ, яким прописуються перелік урочистих подій, заходів та визначаються деталі. Зокрема, у документі міститься перелік творів, рекомендованих до постановки "Драматичним театрам і театрам юного глядача протягом 1963 та I кварталу 1964 рр." – "Назар Стодоля", "Гайдамаки", "Невольник", "Титарівна" [39, 28], а також перелік творів про

Кобзаря, дозволених до постановки ("Петербурзька осінь" О. Єльченка, "Поєтова доля" С. Голованівського, "Тарасова юність" В. Суходольського, "Слово правди" Ю. Костюка, "Серце поета" М. Шевченка, "Зустріч" В. Михася) [39, 28]. Однак найцікавішим є перший пункт наказу, який містить вказівку про розсилання "протягом січня-березня 1964 року на допомогу клубам і бібліотекам республіки методичного листа та рекомендацій по підготовці і проведенню масових заходів та організації книжкових виставок, присвячених Т. Г. Шевченку" [39, 26].

Поява директив і рекомендацій до проведення святкування, а по суті – привласнення владними інституціями Шевченка, визначення меж інтерпретації та способів рецепції Шевченкового слова чи живописних образів, – цілком у дусі епохи. Більше того – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України містить й інші, не менш цікаві документи: зокрема, лист заступника голови виконкому Київської міської ради депутатів трудящих Т. Скирди до заступника голови РМ УРСР П. Тронька про необхідні заходи щодо впорядкування шевченківських місць у м. Києві від 21 травня 1962 р. [39], а також пропозиції Державного музею Т. Г. Шевченка АН УРСР про проведення заходів до 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка від 21 травня 1962 р. [39]. І ці документи ідеологічно перевантажені.

Власне, саме ідеологічна складова, офіціоз спровокували негативну реакцію інтелігенції та молоді на ювілейні заходи, про що пише, зокрема, Л. Танюк у щоденнику (запис від 10 січня 1964 р.): "...очевидно, прийнято рішення зробити з Шевченка Корнійчука. І в інституті, і в міністерстві, і в театрі – всі затаївши подих готуються до 150-річчя Шевченка. Але робиться це на такому державному рівні, що й уже не збагнеш, кого святкують, – Шевченка чи Хрущова з томиком Шевченка у руці. Є цілий список творів, строф і рядків з "Кобзаря", яких уживати в жодному разі не можна. Під страхом звільнення з роботи чи вигнання з партії. Газети друкують про Шевченка таке пісне й "промовисто-чиновницьке" [38, 7].

Детальніше про розбіжності у сприйнятті та форматі ювілейних заходів 1964 р. пише Я. Секо [35] та робить висновок про те, що у формуванні шістдесятників як спільноти відіграли роль

ритуалізовані заходи – і офіційні, заідеологізовані, і неофіційні, які відбувалися спонтанно, – адже "процес "відгородження" Шевченка від офіційного образу, здійснений молодими українськими митцями, дозволив їм опертися на міцну національну традицію, й відбутися як самобутнє культурно-мистецьке й суспільно-політичне явище. Шевченко шістдесятників постав веле- том духу, зачинателем і втіленням українського руху, бунтівни- ком та ревізіоністом. Водночас глибоко засвоєні ритуальні прак- тики щодо вшанування пам'яті поета стали елементом колекти- вної пам'яті покоління, спільним досвідом, який знайшов відо- браження в подальшій діяльності. Зокрема, така важлива для шістдесятників у 1989 р. акція, як перенесення тлінних залишків загиблих у кубинському таборі В. Стуса, Ю. Литвина, О. Тихого, не може бути зрозумілою без звернення до відповідної шевчен- ківської практики – відзначення 22 травня" [35, 94].

Та якщо неофіційні заходи (покладання калини до пам'ятника Шевченку в Каневі [34, 109], виконання "Заповіту" у вестибюлі Київської опери під час святкового концерту [21, 274], поїздка львів'ян на могилу Кобзаря [25, 20], вшанування пам'яті поета 22 травня у парку Шевченка [34; 300, 304] та ін.) фіксували спроби неідеологізованої рецепції Шевченкової творчості, то офіційні видання на кшталт "Перця" відображають дозволену владою інте- рпретаційну модель сприйняття і трактування творчості поета. Та навіть у цій ідеологічній парадигмі святкових заходів шевченківсь- кий номер до дозволеної тематики додає нових акцентів.

"Перець" пропонує читачу несподіване прочитання Шевченка, якому дуже далеко від того, що запрограмоване у його "Заповіті" ("помяніть незлим тихим словом"), а традиційне сприйняття ролі поета та його творчості – як пророчої щодо майбутньої долі Укра- їни, її народу чи сатирично-викривальної щодо імперської влади Російської імперії чи панського гніту – виявляється зовсім відда- леним від звичного. Узвичаєний контекст сприйняття Кобзаря змінено еклектичним і, на сьогодні, дивним. Бо у широкий гамі тематики шевченкіани раптом виникає інший вимір: популярної, адресованої масовому читачеві, Шевченкове слово отримує но- вий контекст, часто далекий від його творчості.

Шевченкіана журналу "Перець" у загальному дискурсі має одне дуже важливе значення для осмислення історії формування

і підтримування культу Шевченка: по-перше, засвідчує можливість трансформації Шевченкового слова – залежно від ідеологічного завдання, по-друге, окреслює важливу тенденцію – межі між серйозним і несерйозним ставленням до творчості поета та його біографії не існує. Цей висновок підтверджується аналізом насамперед так званого шевченківського п'ятого номеру "Перця" за 1964 р. Обкладинка цього випуску дуже позитивна – "Прогресивне людство усієї земної кулі відзначає 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка", – текстівка у правому верхньому кутку сторінки немов покликана підкреслити потужність Шевченкового слова та всепланетарну потребу в ньому. Але ця риторична установка не зберігається на сторінках усього номеру.

Журнал "Перець" пропонує розмаїття тем і сюжетів для сатири, іронії, гумору, ліричної ностальгії, доброї усмішки. І наскрізною концепцією для номера стає Шевченкове слово. По-перше, як провідна рубрика "Я на сторожі коло них поставлю слово..." Т. Шевченка, по-друге, як добірка цитат із творів Кобзаря, які розставлені під карикатурами в межах цієї рубрики. Концептуальна ідея рубрики: слова Т. Шевченка, які завжди можуть стати невіддільною частиною буття людини навіть

у ХХ ст., слова поета, які можуть бути кодом, драматичним центром, фокусом Шевченкової творчості і життя пересічного українця, його повсякдення.

Поєднання в одному формальному контексті гумористично-сатиричного видання "Перець" візуальної частини, що стосується сучасності (ба більше – політичної, соціально-побутової сатири), та цитат із творів Шевченка, які представлені в іншому контексті, є свідченням і розширення простору сприйняття і інтерпретації творчості поета, і водночас містить тенденції руйнування глибинних структур у рецепції його творчого доробку. Поетика такої шевченкіани криється не тільки у потужній сатиричній та естетичній енергії Шевченкової творчості у творах "Кавказ", "Сон ("У всякого своя доля...")", "Гайдамаки", "Юродивий", "Москалева криниця", "Царі", "А. О. Козачковському" та ін., з яких запозичені цитати для номеру, але й окреслює ширшу тенденцію. Вона пов'язана з популізмом і подвійним кодуванням, яке неминуче виникає у ситуації гумору чи сатири.

Так на "сторожі" коло яких ситуацій поставлене Шевченкове слово? Перше, політична сатира на так званих буржуазних націоналістів (карикатури К. Заруби "Теплий кожух, тільки шкода – / Не на мене шитий, / А розумне ваше слово / Брехнею підбите" [22, 2]; В. Зелінського "Сидить ворон на могилі / Та з голоду криче..." – про радіо "Свобода" [24, 6]). Друге, це політична сатира на міжнародну тематику – спрямована проти узагальненого образу капіталістичного світу. Це, зокрема, карикатура А. Арутюнянца "Ще змалечку треба вчитись, Як на світі жити, А то битимуть, та й дуже!" [2, 4]. Вона зображує солдата радянської армії, який демонструє книгу "Історія великої вітчизняної війни" так званому потворному капіталістичному світу, що гукає "Реванш!" та тримає книгу "Плани нової війни". Типові візуальні образи (переважання червоного кольору, відповідні пропорції – домінуючий образ солдата та потворні маленькі образи військових капіталістичних держав) у поєднанні із словами Шевченка є яскравим прикладом політичної радянської сатири, яка розгортається у наративній традиції пропаганди з риторичними фразами і жестами. Шевченкові слова у такому візуальному пропагандистському акомпанементі утворюють міфологічно-ціннісний простір, в якому поезія Кобзаря отримує нові контекстуальні значення.

Політичні карикатури "Перця" – перевернутий світ, в якому Шевченко – другий ряд, й читач, по суті, замість наблизитися до Шевченкового слова віддаляється від нього. Запропонований візуальний ряд, проілюстрований словами Кобзаря, акцентує не на тих сенсах та ідеях, які є внутрішньо іманентними для художніх творів поета. Крім того, пропонуючи читачеві готову інтерпретаційну модель трактування та рецепції творчості Т. Шевченка, карикатури відсікають усі шляхи аналітичного осмислення його творів. Натомість готова інтерпретація, підкріплена візуальним образом, фіксує у свідомості реципієнта відповідні ідеологічні установки.

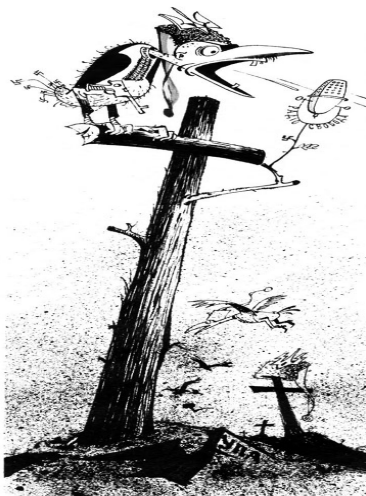
Загалом номер налічує вісім політичних карикатур, підписаних Шевченковими словами. На них зображені персоніфіковані образи західних країн, Радянського союзу, для їх уособлення використовуються принцип непропорційності зображення: так званий буржуазний Захід – карикатурно великий, перебільшено потворний та ін., кольорова гама переважно – темна, жести і пози – або домінантно-брутальні, або лицемірно-принизливі, запопадливі. Інформаційно-пропагандистський вплив такого зображення покликаний моделювати образ потворного і агресивного ворога.

Мал. А. АРТУШОВИЧА

Ще змалечку треба вчитись,
Як на світі жити,
А то битимуть, та й дуже!

Мал. В. ЗЕЛІНСЬКОГО

Сидить ворон на могилі
Та з голоду криче...

Зміщення акцентів із художньої – на політично-сатиричну інтерпретацію шевченкової творчості, використану у контексті агресивної політичної пропаганди, читачеві не стільки продемонструвало так звану потворність Заходу, скільки підтвердило можливість використання творчості Шевченка як інструменту пропаганди. Слова Т. Шевченка набували риторичного значення. Але, крім руйнування інтерпретаційного поля довкола творчості поета, варто зауважити ще одну важливу деталь – руйнування поняття Шевченко-автор. Жодна із цитат не підписана, не вказано назву твору, з якого вилучені слова, натомість автори малюнків вказані, часто навіть ці підписи є візуально домінуючими – розташовані вгорі малюнку, саме там, куди насамперед падає погляд читача.

Руйнування авторства ще виразніше простежується на прикладі соціально-побутової сатири цього номеру, адже це – лівова частка видання. У рубриці "Я на сторожі коло їх поставлю слово..." це 13 карикатур різнопланової тематики:

- відпочинок на селі: "Якби ви часом хоч на час / Придубали таки до нас", мал. М. Арутюнянц [3, 4], яка зображає лектора і сільський клуб, поряд із яким розташована табличка "Танці"; вірш Шевченка "Царі (Старенька сестро Аполлона...)";
- хуліганство: "А ми дивились та мовчали / Та мовчки чухали чуби..." [7, 2], мал. А. Василенко, розбій та відсутність реакції на нього чоловіків; вірш Шевченка "Юродивий";
- графоманство: "Та оце й наткнувсь / На таке погане, що так і заснув...", мал. С. Герасимчук [12, 3], на якому зображено горе-читача, що заснув під час читання, вочевидь, нецікавої поеми "Віз і ніс"; вірш Шевченка "Буває, в неволі іноді згадаю..";
- міщанство: "А перелізе ще живе / В свиню абощо, та й живе / Купається собі в калюжі...", мал. В. Гливенка [14, 3]; вірш Шевченка "Мені здається, я не знаю...";
- пияцтво: "Поки слава на все село / Недобрая стала", мал. Бе-Ша [4, 3]; поема Шевченка "Катерина";
- антирелігійна пропаганда: "Так оце-то та богиня! / Лишенько з тобою...", мал. С. Герасимчука [13, 4]; поема "Сон (комедія)";

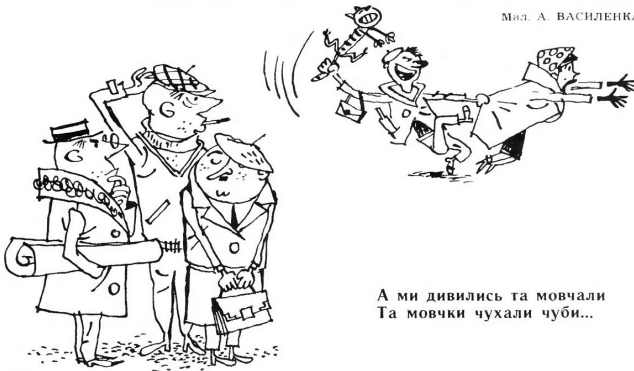
- крадіжки: "Утоптала стежечку / Через яр, / Через гору, серденько, / На базар", мал. К. Заруби [23, 4]; однойменний вірш Шевченка;

- науковий плагіат: "...Та й списую Скороводу...", мал. Л. Бойка [6, 4]; вірш Шевченка, присвячений А. Козачковському;

- ревізія та крадійство: "Мій боже милий, знову лихо!.. / Було так люблю, було тихо...", мал. В. Григор'єва [17, 4]; однойменний вірш Шевченка;

- пияцтво: "В гаю все покотом лежало – / Пляшки і гості, де що впало, / Там і осталось...", мал. В. Григор'єва [16, 9]; поема Шевченка "Гайдамаки"; "То розкажи, сину, / Що ти бачив диявола / Своїми очима...", мал. І. Александровича [1, 9]; поема Шевченка "Москалева криниця";

- дитяча розбишакуватість: "На вулиці невесело, / В хаті батько лає...", мал. В. Литвиненко [28, 9]; однойменний вірш Шевченка.

Перше, що впадає в око, – це розбіжності між контекстом, з кого взято цитати, та темою карикатури. Ця розбіжність порушує цілісний зв'язок між твором Шевченка та ідеєю цього твору. Візуальна складова у такому випадку спрацьовує на закріплення нового сенсу Шевченкових текстів і віддалення читача від оригінальних творів поета. Так відбувається переакцентовування тематики: із тем художніх творів Шевченка – на теми соціально-побутові. Це типові теми журналу "Перець" середини ХХ ст., як і типові соціально-побутові теми видання, яке користувалося широкою популярністю серед читачів.

А. Якубець, аналізуючи "Перець" як джерело вивчення радянського повсякдення, наводить такі факти: на початок 1980-х років журнал мав наклад – 3,3 млн примірників, "це видання в умовах УРСР (до 1991 р.) виглядало чи не базовим медійним "соціальним дзеркалом", в якому відображалися основні суспільні тенденції радянської України, звичайно – в їх офіційній інтерпретації та відповідній оцінці" [41, 147–148]; крім того, пише А. Якубець, "упродовж 1954–1959 рр. редакція "Перцю" щороку у середньому отримувала близько 21 тис. читацьких звернень (для порівняння: центральні друковані органи ЦК КПУ – щоденні газети "Радянська Україна" та "Правда України" – 18 тис. і 20 тис. звернень відповідно), або ж 1750 на місяць, з яких для журнальних публікацій використовувалося заледве 3 % – "найбільш серйозних за тематикою" [41, 148].

Не менш важливою для нашого дослідження є й інша думка історика А. Якубець: сатира журналу "Перець" "...була спрямована на досягнення "внормованого життя", а тому викривала негативні явища в житловому будівництві, громадському харчуванні, побутовому обслуговуванні населення, торгівлі, на громадському транспорті тощо (інша справа, що в умовах командно-адміністративної системи весь цей негатив виглядав як норма, натомість, скажімо, випадки нормального сервісу – аномалією). І саме максимально насичені конкретикою (населені пункти, заклади, установи, прізвища) сатиричні матеріали добре підходять для мікроісторичного аналізу" [41, 150]. Номер, присвячений ювілею Т. Шевченка, поєднує не тільки дискурс Шевченкового слова і політичної сатири, але й Шевченкові цитати та історію повсякдення ХХ ст. У соціально-побутовій сатирі – мікроісторії та мікротеми, яке актуалізують перед читачем "аномальні" (за Н. Лебединою та А. Якубець) явища повсякдення, які, по суті, вписуються у макронаратив епохи, адже у виданні висвітлювалися найактуальніші теми, соціальні явища, ідеологічні-пропагандистські кампанії держави.

"Вписування" до цього метанаративу шевченкової творчості, з одного боку, демонструвало читачеві актуальність слів Кобзаря, з іншого – як й у випадку із політичною сатирою, надавало творчості поета риторичного значення і звучання. По суті, перед

читачем – заміщення ідейно-художніх сенсів творчості Т. Шевченка і застосування нових контекстних значень, орієнтованих на соціально-побутову, приземлену і низьку тематику повсякдення. Така зустріч високого (літератури, творів Шевченка, Шевченкового слова) та низького (соціально-побутова сатира, тематика п'янства, міщанства, плагіату чи графоманства тощо) спрацьовує радше на карнавалізацію шевченкового дискурсу у свідомості читача, перетворює його на кіч, й менше сприяє поглибленню інтерпретації чи рецепції Шевченкової творчості. Перевдягання Тараса Шевченка в шати радянської сатири руйнує його і як автора. Вилучений із контексту власної творчості Шевченко-автор стає автором "несвоїх" творів, а читачем може бути сприйнятий як автор, твори, якого легко піддаються перелицюванню, травестійній інтерпретації, бурлескному блазнюванню. Виникає недовіра до автора, а відтак, і до його ідей, і до його творчості.

Микола Л. БОГНА

...Та й списую Сковороду...

Зокрема, яскравим прикладом руйнування зв'язку "художній твір – ідея автора" є карикатура "...та й списую Сковороду...". У журналі це зображення науковця-графомана, який копіює чужі думки та ідеї. У Т. Шевченка – це цитата із вірша "А. О. Козачковському": "Давно те діялось. Ще в школі, / Таки в учителя-дяка, / Гарненько вкраду п'ятака – / Бо я було трохи не голе, / Таке убоге – та й куплю / Паперу аркуш. І зроблю / Маленьку книжечку. Хрестами / І візерунками з квітками / Кругом листочки обведу. / Та й списую Сковороду..." [40, 46]. Упорядники процитованого видання коментують цей уривок як вказівку на реальний факт із дитинства поета, який, можливо, навчаючись у дяка Рубана брав у нього зошита з переписаними сквородинськими псалмами [40, 472].

Вірш-послання сповнений спогадів про минуле та нарікань на долю, динаміка переживання у творі – інтенсивна – завдяки чергуванню власне спогадів та звертань до А. Козачковського, які описують емоційний стан вже Шевченка – не дитини чи юнака, а дорослої людини, яка підбиває підсумки свого життя. Емоційний малюнок вірша та його інтонація розгортаються, як мерехтливі уривки дружньої розмови: від тихого спогаду – до палких зізнань, від ніжних образів минулого – до тихої віри і надії на майбутню зустріч. Уся палітра емоцій та інтонацій у карикатурі, вміщеній журналі "Перець", знівельована і зведена до лаконічного "...та й списую Скороводу..." та ще з негативним контекстом наукового графоманства. Ідеї та ліричний настрій поезії "А. О. Козачковському" завдяки цьому цілком поруйновані, замінені іншим контекстом, актуальним не для іманентного прочитання творів Кобзаря, а властивого іншій епосі.

У такому випадку відчуття стилю та художньої енергії Шевченкового слова втрачається, а горизонталь "цитата – вірш, з якого взято цитату", руйнується включенням до неї іншого контексту (за принципом: "цитата – інший контекст (соціально-побутовий чи політичний) – вірш, з якого взято цитату"). За таких умов сприйняття творчості Шевченка переобтяжується, по суті, накинутими зверху ідеологічними моделями. З них, до речі, виключено, читання як безпосередній акт співтворчості читача і автора, читання як інтимний акт інтелектуальної співпраці читача та автора. То ж читати і перечитувати Шевченка не треба, бо, мовляв, з творами ми й так знайомі, а їх трактування нам уже відоме (більше того: закріплене у свідомості у вигляді візуального образу).

Але поряд із деструктивним контекстом у журналі "Перець" можна натрапити і на інший, орієнтований на фіксування спогадів про Т. Шевченка і фольклорних переказів про нього. Це спогади О. Ковіньки "Дорожче часослова..." [26, 4–5], лірична усмішка "Одну сльозу з очей карих..." від І. Вільде [10, 9], а також коломийки і частівки [27, 6] та народні усмішки про Шевченка [32, 8–9].

І якщо карикатури, проілюстровані цитатами з Шевченка, формують недовіру до автора, то спогади і записи переказів про поета прагнуть збалансувати її, наголосити на довірі. Однак

впадає в очі ідеологічна риторика. Вона деформує концептуальний принцип мемуарів / спогадів (історія "Я", історія суспільства, історія відомих особистостей), адже автори спогадів повинні добирати ті епізоди, які відповідають загальній риторичній настанові, наголошувати на тих емоціях, ідеях, які суголосні риторичі епохи. Отже авторський погляд на життя, події чи постать Шевченка затуманений ідеологічними чинниками. Такі ідеологічні сурогати цілковито витісняють Шевченка-поета із рецептивного поля читача.

Саме цей аспект підмічає Г. Грабович у праці "Колажі із Шевченком" [15, 219–278] на прикладі аналізу альбомної шевченкіани радянського та пострадянського періодів, і робить висновок про те, що Шевченко-поет у такому випадку "майже суцільно губиться – бо крім, усіх інших спрощень і вульгаризацій советська рецепція не має елементарної пошани до поезії як такої, до її остаточної таємничості й невловності. ...те, що надає їй неповторної індивідуальності – її динамізм, де центрування, неконвенційність – не помічається або переінтерпретовується на щось протилежне" [15, 244–245]. Фіксуючи ідеологічні (політичні чи соціально-побутові) контексти "голосу" (читай: поетичного слова) Т. Шевченка, журнал "Перець", як і велика кількість візуальної шевченкіани радянського періоду, створює одновимірний, нединамічний дискурс довкола поета.

Варто наголосити ще на одній важливій прикметі спогадів та записів із народних вуст про Шевченка – шаблонності, яку спостеріг на прикладі вивчення альбомної шевченкіани Г. Грабович [15, 219–278]. Це повторення ситуацій, висновків, варіювання драматично-нарративних підходів чи репертуару комбінацій, деталей. Це витворює довкола Шевченка загальний дискурс із риторичними сюжетними моделями: "у хаті / родині / родинному колі завжди читали Шевченка", "батьошки/церковні служителі/ пани забороняли народу слухати / вивчати / читати бунтівну поезію Тараса Шевченка", "кріпацький син переміг царя-супостата / обхитрив пана". Так створюється популістська парадигма, з якої виключаються всі інші, неприпустимі з погляду пропаганди чи ідеології сюжетні моделі, образи, топоси. Натомість виокремлюються і поширюються ті, в яких ключовою

концепцією є "Шевченко і народ", "Шевченко серед народу", "Шевченко для народу". Такими, зокрема, є записані "з народних вуст" перекази про Шевченка "Страх люблю правду" – від "колгоспника І. Скорика на хуторі Скорика, харківської області", "Півпальця здачі" – запис Л. Григоріва, м. Харків, "Як Шевченко познайомився з губернатором" – "від робітника Г. І. Герасименка, м. Павлоград", "Портрет знаменитого пана" – "від колгоспника В. І. Шевченка, правнука поета"; "Гарно де вас нема" – "від колгоспника С. Михайлова, Червоноармійський район Донецької області" [32].

Контрастним до цих записів є лірична усмішка від І. Вільде, в якій гумористичний спогад про дитяче наївне сприйняття слів Шевченка "одну сльозу з очей карих" пов'язує в один вузол і спогади про читання творів Кобзаря у родинному колі, і безпосередню дитячу асоціацію та емоцію – "я, що так любила Шевченка, так глибоко вболівала над його нещасною долею; я, що готова була хоч цілий день проплакати, аби він тільки відчув себе "паном над панами", – не мала карих очей. А мій брат, отой самий Бориско, який був малий, нерозумний і ще не любив так, як я, "Кобзар", мав карі очі" [10, 9].

Лірична усмішка сприймається осібно від усього загального тону номеру "Перця" – це інтимізована оповідь, освячена спогадом про дитинство і наївну дитячу рецепцію творчості Шевченка, хоч і містить вказівку на те, що у контексті читання Кобзаря завжди наголошується на його нещасливій долі. Але такий твір – виняток для святкового числа журналу. Домінантним залишається все-таки соціально-політичний контекст, зокрема, у дописі М. Білкуна та Ю. Ячейкіна "Прогулянка і з задоволенням і з мораллю" [5, 8].

Твір написаний як паралельне прочитання повісті Т. Шевченка "Прогулка с удовольствием и не без морали", за сюжетом автори мандрують маршрутом Шевченка – до Білої Церкви, але в 1964 р. Відтак начебто помічають вражаючі відмінності, які контрастують із тим, що побачив персонаж Шевченкового твору: "...ми зрозуміли, наскільки легше було Тарасові Григоровичу свої подорожні нотатки писати. Куди він ступав – так чогось і не було. Аптеки не було. Бібліотеки не було. Переночувати теж

ніде було. А тепер лише на одній вулиці Шевченка дві школи, дитячий комі бант, дитяча лікарня, дитячі ясла, трикотажна фабрика, стадіон "Спартак", центральний "Гастроном", кафе та ресторан "Радон". Куди ж далі йти і чого? Але виявилось, що це ще не все. Виявилось, що вулиця Шевченка веде до нового житлового масиву" [5, 8]. Цей нарис створений, по суті, відповідно до одного з пунктів наказу міністра культури УРСР від 19 червня 1962 р.: "в 1963 р. створити повнометражний хроніко-документальний фільм (умовна назва "По Шевченківських місцях"), в якому показати Україну, Ленінград та інші міста, де перебував Шевченко і ті великі перетворення, які сталися в нашій країні за роки Радянської влади" [39, 27]. Тобто – нарис із журналу "Перець" теж відтворює "перетворення", які відбулися за роки панування радянської влади.

Крім того, "Перець" наприкінці номеру друкує сатиричні матеріали тижневика "Шершень" (із номерів 8 та 9 за 1906 р.), які теж були присвячені пам'яті Шевченка. Зокрема, вірш В. Самійленка, надрукований під псевдонімом В. Сивенький: "Якби тепер устав Тарас. / Та жив у наш славетний час, / Не швидко вмер би знову, / Коли б побачив, скільки прав / Гурток письменницький придбав / Своїй країні й слову.І наше слово скрізь гуде. / Вже без цензури в друк іде. / Прибравши форми гарні: / Його не нівечать, не гнуть. / І часом пильно стережуть... / Щоб не втекло з друкарні" [36, 11]. До цих дописів долучені уривки із газети "Галичанин" за 1902 р., заклику до українських священників із засудженням Шевченка від Йосипа Кобилянського, газети "Світло" від 1928 р. та листа до правління Києво-Братського богоявленського монастиря 1914 р. [9, 11], загальна настанова яких – показати, яким небезпечним вважався Т. Шевченко для церковнослужителів.

Ювілейний номер журналу "Перець", присвячений вшануванню 150-річчя з дня народження Т. Шевченка, по суті, вибудовує унікальний семіотичний простір довкола творчості Кобзаря та його постаті. Твори письменника, його біографія, які є першим рівнем семіотичної системи, витісняються й заміщаються знаками і сенсами другого рівня – політичною та соціально-побутовою сатирою, актуальною більше для 1964 р., аніж для

інтерпретації творчості Шевченка, спогадами, гуморесками, усмішками та фольклорними записами про поета, перенасиченими ідеологічними установками епохи. Такий семіотичний простір відірваний і віддалений від внутрішнього осмислення творчості Кобзаря та глибинної філологічної чи мистецтвознавчої рецепції його поезії або живопису. Натомість сформований семіотичний простір тісно включений до локальних сенсів і значень політичного, соціально-побутового буття України середини ХХ ст. Таке "присвоєння" Кобзаря та його творчості перетворює його творчість на симулякр, який легко наповнити будь-якими значеннями, відбувається девальвація творчості та спрощено-вульгаризоване її сприйняття, особливо в масовій свідомості.

Власне, саме на це вказував М. Сріблянський у статті "Поет і юрба", аналізуючи ювілейні святкування, присвячені Т. Шевченку [37]: "Культ" Шевченка – це пристосування Шевченка до всіх біжучих потреб, інтересів, до кожної окремої індивідуальності (коли тільки складові одиниці юрби мають якусь індивідуальність!), це перекручування Шевченкових думок, переінацування духу його творчості, навіть тексту "Кобзаря", це культу власного недомисля і власного "я", якому нічого робити не бажається, так давай славити Шевченка мертвими словами, потворними і трагікомічними ділами" [37, 205].

Переосмислення творчості Т. Шевченка, як і фактів його біографії, у такому контексті неминуче змінює його сприйняття, смислові складові його імені як символу, яке відтепер у свідомості читача чітко асоціюється із соціальним чи політичним сатиричним контекстом, соціальною чи політичною боротьбою. Шевченкові слова і тексти немов розчиняються у семіотичному просторі ідеології, набувають нових, невластивих для них значень. А асоціативний ряд "Шевченко – поет і живописець" замінюється іншим – "Шевченко – борець". І це, по суті, нове "ім'я" Т. Шевченка, нове інтерпретаційне та рецептивне поле його творчості, яке є дуже обмеженим простором – його кордони не виходять за межі соціальної тематики, отже, будь-який інший інтерпретаційний контекст виключається із промов, що звучать на шевченківських святах, лекціях, присвячених вшануванню пам'яті поета, що легко можна простежити, напр., у методичних матеріа-

лах, створених як поради для проведення відповідних заходів (див., зокрема, праці: 8, 11, 18, 19, 20, 31, 33). Ця ж тенденція простежується в офіційних документах: наказ міністра культури Української РСР № 6-н "Про заходи по підготовці до відзначення 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка" від 19 червня 1962 р. містить, зокрема, такі рядки: "Головному управлінню театрів та музичних установ... г) здійснити державне замовлення одному з провідних драматургів на нову п'єсу про дружбу Т. Г. Шевченка з російськими революціонерами-демократами, їх спільну боротьбу проти кріпацтва та самодержавства" [39, 28].

Акцентування на соціальному контексті біографії та творчості Шевченка генерує нові сенси у дискурсі Шевченкового слова в українській літературі і культурі. Адже нехудожній текст (у випадку дописів і карикатур журналу "Перець" – політичні, соціальні та побутові реалії 1964 р. та загалом – середини ХХ ст.) поєднуються із художнім текстом (цитатами із творів Т. Шевченка), а отже змінюється сприйняття шевченківського тексту як цілісності, змінюється ставлення до нього в аудиторії. Шевченківський текст у загальному тексті культури сприймається як пластичний, такий, який можна заповнити будь-якими значеннями, а аудиторія сприймає його з домінуючими, закріпленими ще й візуальним рядом сенсами – як текст, у якому переважає боротьба, соціальний контекст і значення, ідеологічні, риторичні акценти. Привнесені зовні риторичні (політичні, соціальні, побутові сенси) змінюють шевченківський текст у загальному тексті української культури, аудиторія може сприймати такі привнесення як чужі, невласиві Шевченковому слову. Саме тому шістдесятниками так гостро сприймався офіціоз довкола святкування ювілею поета ("Безприкладний в історії фарс!" – за словами І. Жиленко [21, 274]).

Водночас варто вказати на те, що Ю. Лотман називає "перенесенням в одну семіотичну сферу структурних принципів іншої" [29, 202], означаючи важливість семіотичних зрушення на стикові слова та зображення, а це особливо важливо у випадку сприйняття карикатур на політичні чи соціально-побутові теми, підкріплених словами Шевченка у журналі "Перець". У межах такої співдії, на думку, Ю. Лотмана, виникає інтенсивний обмін

символікою та виражальним засобами [29, 202], але кожна із систем втрачає свої зв'язки із "природним контекстом" (Ю. Лотман) [29, 202]. І вочевидь, найбільш вражаючі наслідки має втрата "Шевченкове слово – ідеї та контексти Шевченкової творчості", виробляються нові значення, які дуже далекі від іманентних сенсів творчої спадщини Т. Шевченка та її місця і впливу на українську культуру і літературу.

Унікальне видання 1964 р. – п'ятий, святковий, номер журналу "Перець", присвячений вшануванню 150-річчя поета, працює у загальному тексті культури не на розгортання нових сенсів його творчості, нових акцентів у його рецепції широкою аудиторією, а навпаки – на закріплення у масовій свідомості іконічного риторичного образу Шевченкового слова як слова ідеологічної боротьби і сатири, виключаючи тим самим будь-які спроби прочитати його інакше, по-новому. На цьому перетині творчості Шевченка та соціально-політичної проблематики, яку акцентовано в межах радянського культурного простору, й народжується міф про поета як борця за світле майбутнє народу, а всі інші можливі інтерпретаційні моделі знехтувані. Вивчення таких прикладів, які дає нам п'ятий номер журналу "Перець" за 1964 р., допомагає наново відкрити своєрідність та складність тих трансформацій, які пережила рецепція Шевченкового слова в українській культурі та літературі ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрович І. То розкажи, сину... [карикатура] / І. Александрович // Перець. – 1964. – № 5. – С. 9.
2. Арутюнянц А. Ще змалечку треба вчитись... [карикатура] / А. Арутюнянц // Перець. – 1964. – № 5. – С. 4.
3. Арутюнянц А. Якби ви часом хоч на час... [карикатура] / А. Арутюнянц // Перець. – 1964. – № 5. – С. 2.
4. Бе-Ша. Поки слава на все село... [карикатура] / Бе-Ша // Перець. – 1964. – № 5. – С. 3.
5. Білкун М. Прогулянка і з задоволенням і з мораллю / М. Білкун, Ю. Ячейкін // Перець. – 1964. – № 5. – С. 8.
6. Бойко Л. ...Та й списую Сковороду... [карикатура] / Л. Бойко // Перець. – 1964. – № 5. – С. 5.
7. Василенко А. А ми дивились та мовчали... [карикатура] / А. Василенко // Перець. – 1964. – № 5. – С. 3.

8. Відзначення 100-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка в школах і позашкільних закладах УРСР: Методичний лист / за заг ред. І. А. Шаргородської. – К. : Республік. метод. кабінет художнього виховання дітей, 1961. – 80 с.

9. Війна "просвіщених християн" з Тарасом (Документальна хроніка) // Перець. – 1964. – № 5. – С. 11.

10. Вільде І. Одну сльозу з очей карих...: Лірична усмішка / І. Вільде // Перець. – 1964. – № 5. – С. 9.

11. Войнова О. Т. Шевченківські дні в школі : посіб. для вчителів / О. Т. Войнова. – К. : Рад. школа, 1963. – 167 с.

12. Герасимчук С. Та оце й наткнувся... [карикатура] / С. Герасимчук // Перець. – 1964. – № 5. – С. 3.

13. Герасимчук С. Так оце-то та богиня!.. [карикатура] / С. Герасимчук // Перець. – 1964. – № 5. – С. 5.

14. Гливенко В. А перелізе ще живе... [карикатура] / В. Гливенко // Перець. – 1964. – № 5. – С. 3.

15. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо / Г. Грабович. – К. : Критика, 2014. – 414 с.

16. Григор'єв В. В гаю все покотом лежало... [карикатура] / В. Григор'єв // Перець. – 1964. – № 5. – С. 9.

17. Григор'єв В. Мій боже милий, знову лихо!.. [карикатура] / В. Григор'єв // Перець. – 1964. – № 5. – С. 5.

18. До 100-річчя з дня смерті Тараса Григоровича Шевченка : літ.-краснавч. метод. матеріали / відп. за вип. Н. Ганжа. – Суми : Сумський обл. відділ нар. освіти; обл. ін-т удоскон. кваліфікації вчителів, 1961. – 53 с.

19. Дорошенко К. П. Т. Г. Шевченко – борець за свободу та єдність слов'янських народів : стенограма лекцій / К. П. Дорошенко. – К. : Т-во для поширення політ. і наук. знань Української РСР, 1950. – 27 с.

20. Дорошенко К. П. Т. Г. Шевченко: Життя і творчість / К. П. Дорошенко. – К. : Т-во для поширення політ. і наук. знань Української РСР, 1960. – 40 с.

21. Жиленко І. Номо feriens. Спогади / І. Жиленко. – К. : Смолоскип, 2011. – 816 с.

22. Заруба К. Теплий кожух... [карикатура] / К. Заруба // Перець. – 1964. – № 5. – С. 2.

23. Заруба К. Утоптала стежечку... [карикатура] / К. Заруба // Перець. – 1964. – № 5. – С. 5.

24. Зелінський В. Сидить ворон на могилі... [карикатура] / В. Зелінський // Перець. – 1964. – № 5. – С. 6.

25. Ільницький М. Літературний Львів і шістдесятництво / М. Ільницький // У вирі шістдесятницького руху: Погляд з відстані часу / Ідея та упоряд. В. Квітневого. – Львів : Каменярь, 2003. – С. 5–34.

26. Ковінька О. Дорожче часослова... / О. Ковінька // Перець. – 1964. – № 5. – С. 4–5.

27. Коломийки і частівки про Шевченка // Перець. – 1964. – № 5. – С. 6.

28. Литвиненко В. На вулиці невесело... [карикатура] / В. Литвиненко // Перець. – 1964. – № 5. – С. 9.

29. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство, 2010. – 704 с.

30. Назаренко М. Поховання на могилі: Шевченкова біографія у фольклорі та фейклорі / М. Назаренко. – К. : Критика, 2017. – 688 с.

31. Народна творчість про Т. Г. Шевченка: Добірка, вступ. ст. та прим. Д. О. Кушнарєнка (с. Попівка Конотопського р-ну Сумської обл.) // Народна творчість та етнографія. – 1961. – № 1. – С. 98–117.
32. Народні усмішки про Шевченка // Перець. – 1964. – № 5. – С. 7.
33. Невмирущий Кобзар: Шевченківський вечір у клубі. – К. : Держ. вид-во образотв. мистецтва і муз. л-ри, 1961. – 144 с.
34. Плахотнюк М. Коловорот: Статті, спогади, документи / М. Плахотнюк. – К. : Смолоскип, 2012. – 510 с.
35. Секо Я. Постаць Тараса Шевченка і шістдесятники (у контексті святкування 150-річчя від дня народження поета) / Я. Секо // Україна – Європа – Світ : зб. наук. праць. – 2014. – № 13. – С. 86–95.
36. Сивенький В. Якби тепер устав Тарас... / В. Сивенький // Перець. – 1964. – № 5. – С. 11.
37. Сріблянський М. Поет і юрба (до характеристики "культу" Шевченка) / М. Сріблянський // Українська хата. – 1910. – № 3. – С. 201–206.
38. Танюк Л. Лінія життя: з щоденників : у 2 т. / Л. Танюк. – 1964–1970. – Харків : Фоліо, 2004. – Т. 1. – 557 с.
39. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 2, оп. 10, спр. 1020.
40. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Г. Шевченко. – К. : Наук. думка, 1989. – Т. 2. Поезія. 1847–1861 pp. – 592 с.
41. Якубець А. Журнал "Перець" як джерело радянського повсякдення / А Якубець // Укр. іст. журнал. – 2018. – № 3. – С. 145–153.

REFERENCE

1. Aleksandrovych, I. (1964). To rozkazhy, synu... [Tell me, son...]. *Perets*, 5, 9 [in Ukrainian].
2. Arutiunians, A. (1964). Shche zmalechku treba vchytys... [Ever since childhood, you need to learn...]. *Perets*, 5, 4 [in Ukrainian].
3. Arutiunians, A. (1964). Yakby vy chasom khoch na chas... [If you would sometimes at least an hour ...]. *Perets*, 5, 2 [in Ukrainian].
4. Be-Sha. (1964). Poky slava na vse selo... [In the meantime, the glory is on the whole village...]. *Perets*, 5, 3 [in Ukrainian].
5. Bilkun, M., & Yacheikin Yu. (1964). Prohulianka i z zadovolenniam i z moraliu [A walk and with pleasure and with morality]. *Perets*, 5, 8 [in Ukrainian].
6. Boiko, L. (1964). ...Ta y spysuiu Skovorodu... [...And I copy off Skovoroda...]. *Perets*, 5, 5 [in Ukrainian].
7. Vasylenko, A. (1964). A my dyvylys ta movchaly... [And we were watching and silent...]. *Perets*, 5, 3 [in Ukrainian].
8. Sharhorodska, I. A. (Ed.). (1961). *Vidznachennia 100-richchia z dnia smerti T. H. Shevchenka v shkolakh i pozashkilnykh zakladakh URSS: Metodychnyi lyst* [Celebration of the 100th anniversary of the death of Taras Shevchenko in schools and out-of-school establishments of the Ukrainian SSR: Methodological letter]. Kyiv: Respublikanskyi metodychnyi kabinet khudozhnoho vykhovannia ditei [in Ukrainian].
9. N. A. (1964). Viina "prosvishchenykh khrystyian" z Tarasom (Dokumentalna khronika) [The war of "enlightened Christians" with Taras (Documentary Chronicle)]. *Perets*, 5, 11 [in Ukrainian].

10. Vilde, I. (1964). Odnu slozu z ochei karykh...: Lirychna usmishka [One the tear from the brown eyes...: Lyric smile]. *Perets*, 5, 9 [in Ukrainian].
11. Voinova, O. T. (1963). *Shevchenkivski dni v shkoli: Posibnyk dlia vchyteliv* [Shevchenko Days in School: A Teacher's Guide]. Kyiv: Radianska Shkola [in Ukrainian].
12. Herasymchuk, S. (1964). Ta otse y natknuvs... [So here I hit on...]. *Perets*, 5, 3 [in Ukrainian].
13. Herasymchuk, S. (1964). Tak otse-to ta bohynia!.. [So this is the same goddess!..]. *Perets*, 5, 5 [in Ukrainian].
14. Hlyvenko, V. (1964). A perelize shche zhyve... [And the living creature will become...]. *Perets*, 5, 3 [in Ukrainian].
15. Hrabovych, H. (2014). *Shevchenko, yakoho ne znaiemo* [Shevchenko, whom we do not know]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
16. Hryhoriev, V. (1964). V haiu vse pokotom lezhalo... [In the grove everything was lying side by side in a row...]. *Perets*, 5, 9 [in Ukrainian].
17. Hryhoriev, V. (1964). Mii bozhe mylyi, znovu lykho!.. [My Dear God, misfortune again!..]. *Perets*, 5, 5 [in Ukrainian].
18. Hanzha, N. (Ed.). (1961). *Do 100-richchia z dnia smerti Tarasa Hryhorovycha Shevchenka: Literaturno-kraieznavchi metodychni materialy* [To the 100th anniversary of the death of Taras Shevchenko: Literary and local history methodical materials]. Sumy: Sumskyi oblasnyi viddil narodnoi osvity; oblasnyi instytut udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv [in Ukrainian].
19. Doroshenko, K. P. (1950). *T. H. Shevchenko – borets za svobodu ta yednist slovianskykh narodiv: Stenohrama leksii* [T. H. Shevchenko like fighter for freedom and unity of the Slavic peoples: Transcripts of lectures]. Kyiv: Tovarystvo dlia poshyrennia politychnykh i naukovykh znan Ukrainskoi RSR [in Ukrainian].
20. Doroshenko, K. P. (1960). *T. H. Shevchenko: Zhyttia i tvorchist* [T. H. Shevchenko: Life and creativity]. Kyiv: Tovarystvo dlia poshyrennia politychnykh i naukovykh znan Ukrainskoi RSR [in Ukrainian].
21. Zhylenko, I. (2011). *Homo feriens. Spohady* [Homo feriens. Memoirs]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
22. Zaruba, K. (1964). Teplyi kozhukh... [Warm sheepskin...]. *Perets*, 5, 2 [in Ukrainian].
23. Zaruba, K. (1964). Utopala stezhechku... [She trampled down the path...]. *Perets*, 5, 5 [in Ukrainian].
24. Zelinskyi, V. (1964). Sydyt voron na mohyli... [Raven on grave is sit...]. *Perets*, 5, 6 [in Ukrainian].
25. Ilnytskyi, M. (2003). Literaturnyi Lviv i shistdesiatnytsstvo [Literary Lviv and the Sixties]. In V. Kvitnevyi (Comp.), *U vyri shistdesiatnytskoho rukhu: Pohliad z vidstani chasu* (pp. 5–34). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
26. Kovinka, O. (1964). Dorozhche chasoslova... [More expensive than the Book of Hours...]. *Perets*, 5, 4–5 [in Ukrainian].
27. N. A. (1964). Kolomyiky i chastivky pro Shevchenka [Humorous rhymes about Shevchenko]. *Perets*, 5, 6 [in Ukrainian].
28. Lytvynenko, V. (1964). Na vulytsi neveselo... [In the street is joylessly...]. *Perets*, 5, 9 [in Ukrainian].
29. Lotman, Yu. M. (2010). *Semyosfera* [Semiosphere]. Saint Petersburg: Iskustvo [in Russian].

30. Nazarenko, M. (2017). *Pokhovannia na mohyli: Shevchenkova biohrafiiia u folklori ta feiklori* [Burial on the grave: Shevchenko's biography in folklore and fakelore]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

31. Kushnarenko, D. O. (1961). Narodna tvorchist pro T. H. Shevchenka [Folk art about Taras Shevchenko]. *Narodna tvorchist ta etnohrafiiia*, 1, 98–117 [in Ukrainian].

32. N. A. (1964). Narodni usmishky pro Shevchenka [Folk jokes about Shevchenko]. *Perets*, 5, 7 [in Ukrainian].

33. N. A. (1961). *Nevmyrushchyi Kobzar: Shevchenkovskiy vechir u klubi* [The immortal Kobzar: Shevchenko evening at the clubhouse]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury [in Ukrainian].

34. Plakhotniuk, M. (2012). *Kolovorot: Statti, spohady, dokumenty* [Whirlpool: Articles, memoirs, documents]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

35. Seko, Ya. (2014). Postat Tarasa Shevchenka i shistdesiatnyky (u konteksti sviatkuvannia 150-richchia vid dnia narodzhennia poeta) [The figure of Taras Shevchenko and the Sixties (in the context of celebrating the 150th anniversary of the birth of the poet)]. *Ukraina – Yevropa – Svit*, (13), 86–95 [in Ukrainian].

36. Syvenkyi, V. (1964). Yakby teper ustav Taras... [If Taras got up now...]. *Perets*, 5, 11 [in Ukrainian].

37. Sriblianskyi, M. (1910). Poet i yurba (do kharakterystyky "kultu" Shevchenka) [Poet and crowd (to the characterization of "Shevchenko's cult")]. *Ukrainska Khata*, 3, 201–206 [in Ukrainian].

38. Taniuk, L. (2004). *Linii zhyttia: z shchodennykiv* [Line of life: from diaries] (Vol. 1: 1964–1970). Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

39. Central State Archive of Higher Authorities and Governments of Ukraine (Central Executive Committee of Ukraine), f. 2 op. 10, sp. 1020 [in Ukrainian].

40. Shevchenko, T. H. (1989). *Povne zibrannia tvoriv* [Complete set of works] (Vol. 2: Poeziia. 1847–1861 rr.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

41. Yakubets, A. (2018). Zhurnal "Perets" yak dzherelo radianskoho povsiakdeniia [The Perets magazine as a source of Soviet everyday life]. *Ukrains'kyi istorychnyj zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 3, 145–153 [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 20.09.18

O. Romanenko, Dr. of Philology, Ass. Prof.

The Institute of Philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv

IDEOLOGICAL TRANSFORMATIONS OF TARAS SHEVCHENKO'S LIFE AND CREATIVITY IN THE JOURNAL PERETS IN 1964

In the article on the material of the fifth issue of the journal Perets in 1964, the peculiarities of the interpretation of Taras Shevchenko's works in Ukraine during the Soviet era are analyzed. This issue was dedicated to the 150th anniversary of the birth of the poet. The works of Taras Shevchenko became the main theme for this issue of the journal Perets. In the article caricature, humorist, memoirs about Shevchenko, lyrical smiles, folk retellings and humorous poems are systematized

and classified. The dominant themes and questions are shown, which are signed by quotations from the works of Shevchenko. The main attention is focused on the study of the specifics of the use of quotations from Shevchenko's poetry in an unusual context - as signatures for political or social-domestic satire. From the point of view of semiotics, the transformation of artistic ideas borrowed from the poems of Shevchenko was analyzed.

It is analyzed how dominant themes were formed in the interpretation of Shevchenko, how the emphasis on social or political themes changed the perception of his work. The author also looks at the themes of memoirs and folk tales about Shevchenko and notes that they are also oriented on social or political topics. It is proved that this issue of the magazine Peretz is fully consistent with the official documents of the era, in which the then governing bodies of Ukraine recorded what emphasis in the process of interpretation or reception of works of Shevchenko lay, why they emphasize what works to popularize among the broad masses. This contradicts the form of the celebration of the Shevchenko jubilee, which young people sought in 1964. The contradictions between the official and informal reception of creativity and biography of Taras Shevchenko, evidently, testify to the existence of a iconic rhetorical image of Kobzar in the Ukrainian semiotic culture of the Soviet era.

Key words: Taras Shevchenko, the Perets journal, reception, interpretation, semiotics, rhetoric, caricature, political satire, social and domestic satire.

УДК 821.161.2 Т. Шевченко

ЛЕКТУРА ШЕВЧЕНКА

С. Росовецький, д-р філол. наук, проф.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
s.rosovetskyi@knu.ua

Присвячено лектурі Шевченка, яку розглядаємо і як сукупність прочитаних ним словесних текстів, і як своєрідність поета-читача. Метою є пошук прийомів дослідження і методів узагальнення, у тому числі статистичного, отриманих результатів. Розглянуто такі питання, як деякі конкретно-історичні умови лектури Шевченка, об'єкт і межі її та позакнижкові свідчення про неї, лектура та її периферія, деякі риси своєрідності Шевченка як суб'єкта лектури. Виявляючи кількісні характеристики лектури поета, ми звернулися до описів його бібліотеки, до різноманітних утілень прочитаного (алюзій, ремінісценцій, цитат тощо) у його власних писемних текстах. Виявилось, зокрема, що українська література і власні твори суттєво частіше відбилися у листах, російська література у "Щоденнику", а західноєвропейська – у повістях.

Ключові слова: Т. Шевченко, лектура, лист, щоденник, статистика, повість.